

Sint-Blasius-Boekel: de Zwalmse poort naar de Vlaamse Ardennen

Zijn agrarisch heuvellandschap, zijn Maelbro(u)eckhoeve en de ware geschiedenis rond de Hertog van Marlborough

Em. Prof. Dr. M. Debackere

Afb. 1: Het schild van Zwalm

Afb. 2: Grondkaart van Zwalm

ST.BLASIVS-BOEKEL

Afb. 3: Het schild van St.-Blasius-Boekel

Afb. 4: Silhouet van een hoefsmid

(1) Bij het beëindigen van deze persoonlijke historische studie wil ik allen danken die rechtstreeks of onrechtstreeks aan dit geduldwerk hebben meegeholpen. Dit zijn o.a. de mensen van het Rijksarchief te Ronse met de conservator Mevr. Augustijn en de Heer Patrick Haeltest, de verantwoordelijke van de uitleendienst – Mevr. Marga Bonte van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen – de Heer N. Dierickx van de Dienst Toerisme van Zwalm.

Zeer belangrijk was de steun die ik mocht genieten van M De Smet, auteur van het Boek “De slag van Oudenaarde”. Zijn kritische kijk en houding waren van grote hulp bij mijn analyse over de historie van de Maelbro(u)eckhoeve. Ook Mevr. J. Schelstraete, verbonden aan de redactie van De Standaard en onze Vlaamse auteur G. Durnez bezorgden mij zeer interessante informatie.

In onze dank mogen we zeker de huidige bewoners en eigenaars van de Maelbro(u)eckhoeve, de Heer en Mevr. M. Matton niet vergeten voor hun belangstelling en gastvrije ontvangsten.

Ten slotte een laatste dank aan het schepencollege en gemeentebestuur van Zwalm, vooral in de persoon van de Heer Burgemeester B Eeckhout voor de positieve reactie die ik van hen mocht ervaren op mijn voorstel over het onderwerp en de uitvoering van het bewuste monument, St.-Blasius-Boekel, Zwalmse poort naar de Vlaamse Ardennen met zijn historische Maelbro(u)eckhoeve. Ik was gelukkig aan de basis van dit initiatief te hebben gelegen en verder bij de uitwerking ervan betrokken te zijn geworden.

(2) Eerdere bijdragen verschenen in het tweede nummer van 2006 en in het tweede nummer van 2005.

Inleiding(1)

Sint-Blasius-Boekel heeft in tegenstelling met enkele van de andere deelgemeenten van de fusiegemeente Zwalm⁽²⁾ minder bekende historische feiten of gebeurtenissen. Wel bestonden er op het einde van de 18de eeuw enkele vermaarde rederijderskamers en wordt er in de volksmond beweerd en in sommige niet-gecontroleerde publicaties, dat op zijn grondgebied, voor of tijdens de slag van Oudenaarde op 11 juli 1708, Marlborough als veldheer van het Engelse leger gestreden heeft tegen de Fransen. Ook zouden de Franse legers gelegerd geweest zijn op wat thans *Frans Kouter* genoemd wordt. Dit is het gebied langs de huidige baan tussen de beide Boekels. De bewering gaat zelfs nog verder: Marlborough zou overnacht hebben op de landerijen van de hoeve die al sedert eeuwen de *Maelbro(u)eckhoeve* genoemd werd. Dit was vermoedelijk ook de reden waarom het Zwalmse gemeentebestuur uit de periode na 1971, juist na de fusie, bij de noodzakelijke

Afb. 5: Straatnaamplaat in St.-Blasius-Boekel

aanpassing van de straatnamen, de straat die naar deze hoeve leidt, de Marlboroughstraat genoemd heeft.

Om deze beweringen aan de waarheid te toetsen hebben we zoveel mogelijk oude geschiedkundige bronnen geraadpleegd in de hoop dat ze misschien de waarheid ofwel uitsluitsel over deze verhalen of verzinsels zouden kunnen geven. In het eerste geval zou dit wellicht een ideaal onderwerp of titel kunnen worden in het vooruitzicht van de plaatsing van een bronzen gedenkteken in Sint-Blasius-Boekel, zoals dit reeds in een deel van de andere fusiegemeenten gebeurd is. Vandaar dat we in dit artikel een overzicht en samenvatting willen geven van het resultaat van ons onderzoek naar het antwoord op de vraag of Marlborough inderdaad tegen de Franse legers slag geleverd heeft op een stuk gebied van Sint-Blasius-Boekel, genoemd *Frans Kouter* of zijn daar Franse troepen gelegerd geweest? En is er inderdaad een relatie tussen de naam van deze Engelse veldheer en deze van de Maelbro(u)eckhoeve?

Beknopte historiek van het dorp Sint-Blasius-Boekel

De Winkler Prins Encyclopedia voor Vlaanderen citeert dat de oudste vermeldingen *Altare de Bocla* (1132 en ca 1177) *Bocla Sancti Bavonis* (1148) luiden en ca 1185 zelfs eenvoudigweg *Bocla*. Volgens Dierickx is de naam afgeleid van *Beukelo* 'Beukenbos', net zoals deze van Sint-Denijs-Boekel. Gysseling beweert dat Boekel afgeleid is van het Germaanse *boko* 'beuk' en *lauka* 'bosje op hoge zandgrond'.

Zoals vastgelegd door het K.B. van 24.02.1818 – en het BHRA (Besluit Nederlandse Raad van Hoge Adel) is het wapenschild van lazuur (blauw) beladen met het beeld van Sint-Blasius die een zieke met het teken van het kruis geneest, alles van goud (zie afb. 6). Sint-Blasius-Boekel (zie ook afb. 3 voor de ligging) maakte deel uit van de Baronie van Schoorisse, waarvan de zeven dorpen in zes vierscharen verdeeld werden met elk een baljuw, die een magistraat was, een meier en zes schepenen. Deze voerden de wetten en de rechtsmacht uit, De schepenen hielden vonnis te Rozebeke. De tienden die er geheven werden, werden verdeeld in drie gelijke delen. Een eerste deel ging naar de Sint-Salvatorsabdij van Ename. Een der eerste geschriften over deze gemeente dateert uit 1132, waarin vermeld staat dat het *altare de Bocla, quod est in in honore Sancti Bavonis*⁽³⁾ door Laetardius, Bisschop van Kamerijk, geschonken werd aan de abdij van Ename, welke het patronaat van de kerk bezat Deze schenking werd bevestigd door de Pausen Eugenius III in 1148 en Lucius in 1182. Tevens bezat deze abdij er een aanzienlijk pachthof. Uit het Landboek van J.L. Lecler (zie verder) konden we opmaken dat het hier de huidige Maelbro(u)eck hoeve betrof. Het tweede derde van de tienden ging

(3) Het altaar = de kerk die gebouwd werd ter ere van de Heilige Bavo.

naar de Sint-Pietersabdij te Gent. Het laatste derde inde de plaatselijke pastoor.

Over de geschiedenis van de kerk willen we zeer beknopt zijn vermits deze uitvoerig weergegeven wordt in het boek van Dhanens, waarnaar we voor verdere raadpleging verwijzen. De kerk was aanvankelijk toegewijd aan Sint-Bavo die na 1619 vervangen werd door de meer populaire Sint-Blasius. De kerk raakte na verschillende verbouwingen en herstellingen⁽⁴⁾ in een sterk verval zoals weergegeven in een tekst van Architect Damianus de Staercke uit Nederbrakel: “...dat den toren staende op den hooghen coor door syne heele slechtigheijt van temmer met de kercke constructie onreparerelijck is gelijk oock den hoogen coor met de sacristije tegen den selven coor ... so door hunne scheuringhen, overhellinghen der mueren als rottigheijt der selve t'eenne mael ruinne menasieren”.⁽⁵⁾ In 1796 werd de verbouwing gestart en in 1846 werd de rest van de oude kerk afgebroken en de laatste herstellingen en verbeteringswerken dateren van 1955. De oude pastorie gebouwd in 1782 was bouwvallig en te ver van de kerk gelegen. Daarom werd in 1888 de huidige neogotische pastorie opgetrokken.

Gezien het grote belang van de figuur van Marlborough bij het schrijven van dit artikel hebben we dan ook een uitvoerige beschrijving gewijd aan zijn persoon en zijn historische betekenis, waaraan, bij de geschiedschrijving een bijna onoverzichtelijke belangstelling werd gegeven.

De Maelbro(u)eckhoeve

Wie was de hertog van Marlborough?

Marlborough is geboren als John Churchill, in Ashe, Devonshire (Gr. Britt.) op 26 Juni 1650 en gestorven in Cranbornlodge bij Windsor op 16 Juni 1722. Hij was een beroemd Engels veldheer en staatsman en hij streed bij een regiment in de Nederlanden in 1672 onder Turenne. Door zijn relaties met de Hertog van York – later Jacobus II (James II) had hij een bliksemcarrière en werd hij generaal en baron van Sandridge, daarna bevelhebber van de Engelse troepen die tegen prins Willem III van Oranje (William III) optrokken. Maar in 1688 liep hij over naar deze laatste. Deze verhief hem tot graaf van Marlborough. Tijdens de oorlog met Frankrijk bekwam hij het opperbevel over een Brits expeditieleger in de Nederlanden Maar hij beschouwde zich zelf meer in dienst van de Britse Prinses Anne dan van Willem III. Niettemin, wanneer de Spaanse Successieoorlog zich meer en meer aankondigde, duidde Willem III hem aan als opperbevelhebber en volmachthouder in Holland. Na de dood van Willem III kreeg hij een nog grotere invloed. Als opperbevelhebber trad hij op in de Spaanse Successieoorlog, in de Nederlanden en in Zuid-Duitsland met zijn

(4) 1566 beeldenstorm – 1533 krijgsverrichtingen – 1597 herstel van het koor – 1614 plaatsen van vensters – 1704 nieuwe sacristie.

(5) (Dhanens).

grootste overwinning in Blenheim. Onenigheid met de koningin betekende zijn ondergang. Hij verloor zijn ambten en ging in ballingschap. Na de dood van de koningin werd hij opnieuw opperbevelhebber maar hij hield zich met politiek niet meer bezig.

Marlborough verwierf in onze streken vooral zijn beroemdheid en ook zijn beruchtheid door zijn grote rol in de Spaanse Successieoorlog, die we hier uitvoerig willen beschrijven. Hij wordt wat zijn karakter betreft beschreven als zijnde zeer hebzuchtig, onbetrouwbaar, maar hij werd toch tot een van de beste veldheren van alle tijden gerekend. Hij is inderdaad een voorvader van Sir Winston Churchill die zelfs een volumineus boek over hem heeft geschreven, dat mede aan de basis lag van zijn latere Nobelprijs.

De Spaanse Successieoorlog ⁽⁶⁾

1. Oorzaak en aanleiding van de Spaanse Successieoorlog

Deze oorlog werd gevoerd van 1701 tot 1713/1714 en de werkelijke oorzaak was een "successie" in de letterlijke betekenis, namelijk de opvolging van de debiele incompetent en kinderloze Spaanse koning Karel II (ook genoemd Carlos II the Sufferer) in de Spaanse erflanden. Het betrof immers Spanje zelf, Indië, Sardinië, Sicilië, Napels en Milaan en een deel van de Zuidelijke Nederlanden.

Was de oorzaak van deze oorlog de erfopvolging van de Spaanse koning, de aanleiding was de opvolging van de Engelse troon, waarvoor er twee pretendenten zich als erfgenamen geroepen voelden. Dit waren koning Lodewijk XIV van Frankrijk en de Habsburgse Keizer in Wenen, Leopold I., beiden even machtig. Door deze erfenis aan één van beiden toe te kennen zou het machtsevenwicht gebroken zijn. Daarop vond men een oplossing bij de zesjarige kleinzoon van Leopold I, namelijk Jozef-Ferdinand, de keurprins van Beieren. Maar deze stierf één jaar later. Thans werd een andere kleinzoon van Leopold I aangeduid, namelijk Aartshertog Karel van Oostenrijk. Maar het testament van Karel II vermeldde als universele erfgenaam Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV op voorwaarde dat de kronen van Spanje en Frankrijk niet verenigd werden. Lodewijk XIV negeerde echter kort nadien deze bijkomende voorwaarde.

Daarop ontstond het Tweede Haags Verbond waarbij zich Engeland, Portugal, de Verenigde Nederlanden en een paar kleinere mogendheden aansloten. Kort nadien stierf Jacobus II (James II), de verbannen koning van Engeland. Lodewijk XIV erkende als koning van Engeland, Jacobus' zoon James III, daar waar in 1697 overeengekomen was dat Willem III (William III) als koning erkend zou worden.

Engeland aanzag dit als een zware belediging en het Haags Verbond

(6) Een zeer goede beschrijving van deze successieoorlog vinden we terug in het werk van De Smet over de slag van Oudenaarde, waarvan we in onze studie een uitvoerige samenvatting zullen brengen. Deze samenvatting willen we duidelijkheidshalve in verschillende stappen weergeven.

verklaarde de oorlog aan Lodewijk XIV en zo werd de troonopvolging in Engeland de aanleiding tot de Spaanse Successieoorlog.

2. Welke waren nu de beide kampen?

Eenzijds: Frankrijk onder Lodewijk XIV, Spanje onder Filips en ook Beieren onder Keurvorst Maximiliaan II- Emmanuel; anderzijds: het Habsburgse Keizerrijk onder Leopold I, Engeland onder Willem II, de Verenigde Provincies (Zuidelijke Nederlanden), Portugal, Brandenburg, Hannover.

3. De bijzonderste veldslagen van de Spaanse Successieoorlog

Bij al de volgende veldslagen was Marlborough als opperbevelhebber van het Engelse Leger en zijn bondgenoten betrokken: de slag bij Höchststadt-Blenheim in 1704; de slag van Ramillies in 1706; – de slag bij Oudenaarde in 1708 en de slag bij Malplaquet in 1709.

4. De slag bij Oudenaarde in 1708.

Aangezien het doel van onze studie erin bestond de eventuele betrokkenheid van het grondgebied van Sint-Blasius-Boekel bij de veldslag van Oudenaarde te onderzoeken, maakten we vooreerst gebruik van de studie van De Smet, die uur na uur, de slag bij Oudenaarde op 11 juli 1708 weergeeft aan de hand zelfs van een reeks stafkaarten. Noch in de tekst noch op de kaarten konden we de naam van Sint-Blasius-Boekel terugvinden, wat als voorlopige conclusie doet aannemen dat er feitelijk geen slag zou geleverd zijn op het grondgebied van deze gemeente. Alleen staat op de stafkaart van 10 juli, dus de dag voor de slag bij Oudenaarde, een beweging van het Franse leger weergegeven onder de leiding van de bevelhebber Vandôme die vanuit Voorde in een bocht langs de Dender onder Ninove terugkeerde naar Gavere, evenwel zonder slag te leveren en Marlborough ontmoet te hebben. Deze was op 9 juli nog in Herfelingen gelegerd en pas op 10 juli in de morgen nam hij Lessen in. Alhoewel het op de stafkaart niet in detail aangetoond wordt, toch kan misschien verondersteld worden dat de Franse legers bij hun terugtocht naar Gavere op 10 juli over het grondgebied van Sint-Blasius-Boekel zouden getrokken zijn en misschien zelfs er wel zouden gekampeerd hebben. Een hypothese die we absoluut niet kunnen waarmaken. De feitelijke slag tussen het Franse Leger en de Engelse troepen onder de leiding van Marlborough werd geleverd op de Rechter Scheldeoever op de grondgebieden van Heurne, Zingem, Eine, Mullem en Huise.

Ook toen Marlborough met het leger der geallieerden zich vanuit het bezette Lessen op de morgen van 11 juli, de dag van de feitelijke veldslag, naar Oudenaarde begaf, over het grondgebied tussen Dender en Schelde over een afstand van 15 mijlen is het misschien mogelijk geweest dat dit gebeurde over Sint-Blasius-Boekel evenwel zonder een

Afb. 7: Hertog van Marlborough
De Slag bij Oudenaarde
Wandtapijt op Blenheim Palace

Afb. 8: Oversteek van de Schelde bij KERKHOVE 11 JULI 1708, de slag bij Oudenarde

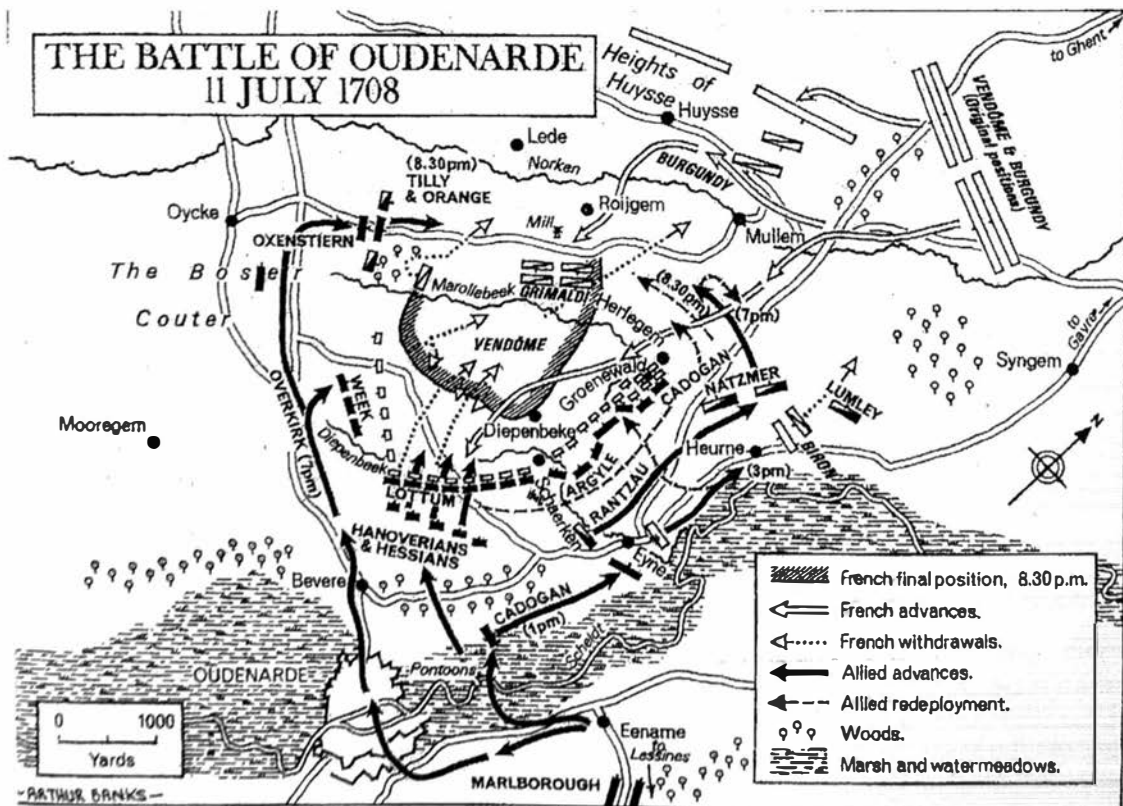
duidelijke rustplaats. Nogmaals een niet bewezen en niet-bevestigde hypothese.

Ten einde uit deze onzekerheid te geraken wilden we ons evenwel niet beperken tot het studiewerk van De Smet. Dit gebeurde door het raadplegen van bepaalde oudere boeken zelfs Engelstalige, over Marlborough of archiefstukken van de gemeente St.-Blasius-Boekel in het Rijksarchief te Ronse. Samengevat omvatte de reeks geraadpleegde boeken en artikelen de werken van Alison, Atkinson, Belfield, Traveyan, Thomson, De Rantere, Burton en Borstkop (zie literatuuropgave). Twee auteurs die een speciale aandacht besteed hebben aan de verplaatsing van het leger van Marlborough vanaf de Dender naar de Schelde op 10-11 juli 1708, de vooravond van de slag bij Oudenarde waren Barnett en W. Churchill, nazaat van Marlborough en latere premier van Groot-Brittannië (zie eveneens literatuuropgave). Maar ook deze bronnen geven niet aan dat de legers van Marlborough over het grondgebied van het huidige St. Blasius-Boekel getrokken zouden hebben.

In een laatste poging hebben we de hulp ingeroepen van Prof. Dr. L. De Vos, gewoon Hoogleraar Geschiedenis aan de Koninklijke Militaire

Afb. 9: Overzicht van Marlboroughs veldtocht van 1708

Overzichtkaart van de slag.

School om opzoekingen te doen aan de hand van de toenmalige stafkaarten van het Britse leger, maar ook dit evenwel zonder duidelijk resultaat. Eigenaardig genoeg vindt men in Oudenaarde geen enkel monument noch herinnering die gewijd is aan deze nochtans zo belangrijke veldslag, behalve de benaming Marlboroughstraat langs de Scheldeoever.

Tijdens ons opsporingswerk in het Rijksarchief vonden we een exemplaar van het *Landboek van Sint-Blasius-Boekel der jaeren 1601-1684*. In dit boek, uiteraard in de spelling van toen geschreven, dat alle straten, namen van eigendommen en hun oppervlakte weergeeft, vonden we reeds voor 1641 de naam *Frans Cauter* terug. Vermits de slag van Oudenaarde door Marlborough slechts later in 1708 geleverd werd, is er dus helemaal geen sprake van dat de naam *Frans Kouter* zou berusten op het feit dat de Franse troepen daar waren gestationeerd, tenminste niet voor de veldslag van Oudenaarde. Hier dient nog verder spuurwerk geleverd te worden naar de reden van deze naam.

Op zoek naar een verdere opheldering voor het eventuele verband tussen de naam van de hertog van Marlborough en de Maelbro(u)eckhoeve werden we aangenaam verrast bij de ontdekking van een zeer waardevolle bron, namelijk een *Landboek van Sinte-Blasius-Boucle uit het jaar 1785 getiteld Nieuwen Ommelooper der prochie Sinte-Blasius-Boucle, deel maeckende van den lande van Schoorisse, geformeert door den landmeter Jacobus Josephus Lecler, geadmitteert in den Raede van Vlaendren, ten jaere 1785*.

Dit prachtig en goed bewaarde boek, in leder ingebonden, beschrijft het hele grondgebied der gemeente Sint-Blasius-Boekel uit die tijd. De gemeente werd opgesplitst in zes wijken. Voor elke wijk wordt de begrenzing weergegeven, samen met de namen van de voornaamste deelgebieden, de beschrijving en nummeringen van de afzonderlijke eigendommen binnen elke wijk, gepaard aan een prachtige ingekleurde kaart. Een aanrader voor het gemeentebestuur van Zwalm om van deze kaarten reproducties te maken voor een tentoonstelling voor het publiek. en ze onder te brengen in het gemeentelijk archief. Ten einde de lezer de inhoud van dit landboek als waardevolle informatie niet te laten ontberen, geven we hieronder de beschreven onderdelen in hun oorspronkelijke taal weer.

De *Eersten Wyck* omvat 236 beschreven en genummerde eigendommen.

Begrenzing: *Alvooren beginnende verre oost van de kercke deser prochie, omtrent het gescheidt der prochien van Roosbeke ende Rooborst met een huysstedeken wesende eene herberghe genoemt den Osse, competerende Jacobus Van der Beken – commende met het Oosthende van de 20 Voetstraete, met de Suydsijde aan den Aermen deser prochie, met het Westhende aan het landt van wwe en kinderen Adriaan Van*

Afb. 10: GRAVURE
Ontvangst door de leden van de
Stadsmagistraat

Heddeghem ende met de Noordsijde wederom aan de 20 Voetstraete – Groot drijendertigh Roeden

Bestaat uit o.a. den rochel bergh, weyveldt, meerdriesch, volckaertsweede, daremans lochtynck, nederhouve, tusschen bossche, het diest veldt en het aertsdal.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: ten westen den Maelbrough ende den Hauw, den derden wyck, ten noorden: de Herret – Boucle cauter- Frans Cauter ende de Heuverhouve. – den vijfden wyck; Ten oosten: het Maeseghem ende Lindeveldt – het Diest veldt – den tweeden wyck en in het zuid-oosten: gescheedt der prochies van Elst en Michelbeke – Roosbeke – Ende. Hier wordt de grens gevormd door de Pontwegh van Ath naer Gendt.

De *Tweeden Wyck* omvat 70 beschreven en genummerde eigendommen.

Begrenzing: *Beginnende wedrom verre Oost van de kercke aen d'herberghe genoemt den Osse commende derden wyck in syn geheel, met het oosthende aen de prochie van Borst, met de Noordsyde aen het gescheedt der prochie van Wyleghem, met het westhende aen de Heuverhouve ende met de syudtsyde aen de 20 voet straete leidende van de kercke naer den voornoemden Osse.*

Bestaat uit: Heuverhouve, maeseghem veldt, linde veldt.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: ten noord-oosten gescheedt van Rooborst ende Blasius-Boucle (hier wordt de grens gevormd door de Pontwegh van Ath naer Gendt); ten zuid-oosten de 20 Voet straete; ten zuid-westen: den eersten wyck, Nederhouve, Diestveldt, Maerdriesch, Weyveldt; ten noorden: de Heuverhouve ende den zesden wyck en ten slotte ten noord-westen: Gescheedt van Wyleghem ende Blasius-Boucle.

De *Derden wyck* omvat 69 beschreven en genummerde eigendommen.

Begrenzing: *Beginnende aen de kercke deser prochie, commende desen wyck in syn geheele met den noordthende aen de 20 voet straete, met de westsyde aen de Meulenbeke maeckende het gescheedt deser prochie ende de grense van Ste.MARIA – ende Ste CORNELIS-HOREBEKE, met het suydthende aen de casseye ende met de oostsyde aen de 20 voet straete genoemt de mulderstraete.*

Bestaat uit den Maelbrough boschweede, zaeyleft ende hofstede (eigendom nr 55) Nerckers Veldt, Boucle Meerschen, de Vijvers, Koeyhuys, den Houw met Schedtveldt Saevelken. En de Jacques Bosschen.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: – Ten zuiden: Abt Driesch, Bos Scheveldt ende den vierden wyck; ten westen: gescheeden der prochiën Sinte Cornelis ende Maria-Hoorebeke, de Meulebeke Voetweg ende 20 Voetstraete – Ten noorden: de Herret – Boucle Cauter ende vyfden wyck; ten oosten: den eersten wyck – 20

Voetstraete genaemt De Mulderstraete. Deze straat loopt verder van west naar oost en vormt de scheiding met de 1e en 5e wyck; ten zuid-oosten: de prochie Elst.

Detail beschrijving van eigendom nr. 55: *voorts suydt van de voorgaende eenen*

grooten Bosch suyden welcken staet een hofstede met verscheyde stukken zaylande ende geweent genoemt den Maelbourough competerende d'ab-dye van Eenaeme commende met de oostsydde aen syn selfde los met het suydthende aen de calseye ende met de westsydde langs de beke wesende het gescheedt deser prochie ende de grense van Sinte-Cornelis. Grootte 26 bunderen, 2 daghwanden en 69 roeden (zie aanvullend commentaar op het einde van deze rubriek.)

Den Vierden wyck omvat 30 beschreven en genummerde eigendommen.

Begrenzing: *Inhoudende het Bossche Veldt ende den Abdriesch commende desen wyck in syn geheel met het noordhende aen de 14 voet strate genoemt de casseye, met de oostsyde langs den fonteyn loop wesende het gescheedt deser prochie ende de gonne van ELST, met het suydthende aen de 14 voet strate synde insgelyck het gescheedt deser prochie ende de gonne van Elst ende met de westsyde langs de Beke de welke insgelyck is het gescheen deser prochie ende de gonne van Seghelsem ende Ste Cornelis-Hoorebeke.*

Bestaat uit: opperste bosscheveldt – onderste bosscheveldt – abt driesch.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: Ten zuiden/zuid-oosten: het gescheedt der prochie van Elst; – Ten westen: Sinte-Cornelis-Hoorebeke – Gescheedt van Seghelsem met de Meulebeke; – Ten noorden: den Maelbrouck – Boucle Meerschen – Jacques Bossche – den derden wyck met de casseye als grens.

Den Vijfden wyck omvat 89 beschreven en genummerde eigendommen.

Begrenzing: *wyck inhoudende de Herret, een deel van den Boucle ende Frans Cauter Commende desen wyck in syn geheel met het suydt-oosthende aen de 20 voet strate met de Suydt-westsyde al crom ende draeyende langst de Beke wesende het gescheedt deser prochie ende de gonne van Sinte Maria-Hoorebeke met het noordwesthende aen eene voedre-ve ende voetwegh synde insgelycks het gescheedt deser prochie ende de gonne van Sint-Denijs- Boucle ende met de noordt-oostsyde aen den paelwegh.*

Bestaat uit: Frans Cauter, Boucle Cauter, de Herret.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: Ten noord-westen: gescheedt van Sinte Dionisius Boucle met de Voetweghel; ten noord-oosten: het Veldt ten Haecke – Heuverhouve – deel Frans Cauter ende Boucle Cauter – de zesden wyck; ten zuid-oosten den

Maelbrouck bosch – Boucle Meerschen Jacques Bosschen – den derden wyck; ten zuid-westen: Sinte Maria Hoorebeke – 14 Voet Straete - Meulebeke.

Den *Zesden wyck* omvat 79 beschreven en genummerde eigendommen

Begrenzing: *inhoudende het Veldt ten Haeke, een deel van den Boucle ende Frans Cauter medetegaederd een deel van d'Heuverhouve, commende met het suydthende aen de 20 Voet Straete ende den Paelwegh, met het noordthende crom ende meermaels verhaeckende langs het gescheedt deser prochie ende de gonne van St.-Dionisius Boucle ende met de oostsydde wederom meermaels crom ende verhaeckende langs de prochiën van Munck Swalmen, Wyleghem ende den Tweede, wyck.*

Bestaat uit Boucle Cauter, Frans Cauter, Veldt ten Haeke, Heuverhouve.

Ligging zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart: ten westen: de Herret – deel Frans en Boucle Cauter – Vijfde wyck – Paelwegh die de grens vormt – 20 Voetwegh –

Scheiding tussen Boucle en Frans Cauter ten noorden: gescheedt van St-Dionisius ende Blaesius Boucle – Ten oosten: gescheedt van Wyleghem ende St-Blaesius-Boucle – Cautern – Maeseghem Veldt – Tweede wyck. Nederhouve – Eerste wyck

Op de scheiding tussen Sint-Denijs en Sint-Blasius-Boekel aan de noordzijde staat de figuur van een molen met daarnaast geschreven 'parochiepaele'.

De tekst van dit geciteerde werk is opnieuw een voorbeeld hoe voorzichtig en hoe kritisch een geschiedschrijver dient te zijn bij het citeren van gegevens en vooral van namen uit zijn geraadpleegde bronnen. Hier hebben we het voorbeeld voor de naam Marlborough. Vooreerst dient opgemerkt te worden dat in de oudere documenten die de naam van de hoeve weergeven, alleen spraak is van 't Hof te Maelbro(u)eck. Plots duiken hier op deze kaart van 1785 meerdere schrijfwijzen op voor dezelfde hoeve of haar omgeving; onder de gegevens voor de eerste wijk staat geschreven Maelbrough; onder de derde wijk Maelbrough en Maelborough; onder de vierde wijk Maelbrouck; onder de vijfde wijk Maelbrouck Bosch daar waar op de kaart zelf Maelbrough vermeld wordt. En dit alles in één en hetzelfde werk van dezelfde auteur. Men kan zich hier moeilijk van de indruk ontdoen dat toch ergens de naam van de Engelse veldheer moet meegespeeld hebben bij de auteur wanneer hij 't Hof te Maelbro(u)eck of de Maelbro(u)eckhoeve in kaart bracht. Dit landboek werd immers geschreven korte tijd (1785) na de slag van Oudenaarde (1708). Heeft de auteur zich hier een literaire vrijheid veroorloofd in de periode dat Marlborough wellicht een zeer besproken figuur was, vooral in de

streek van Oudenaarde? Of heeft een andere reden hem gedwongen de schrijfwijze aan te passen? Volgens Gysseling evenwel zou de naam Maelbrouck, Maalbrouck, Maelbroeck of Maalbruch afkomstig zijn van de Germaanse woorden *Malhö*, met de betekenis ‘zak, depressie’ + *Bröka* dat betekent ‘moeras’. Dus de Maelbro(u)eckhoeve zou haar naam danken aan het feit dat ze gelegen is in een moerassige depressie, wat inderdaad het geval is.

Toch is er voor ons nog geen enkele definitieve grond om aan te nemen dat Marlborough in werkelijkheid op deze hoeve zou vertoefd hebben niettegenstaande, zoals juist geschreven, een eventuele relatie tussen de veldheer en de hoeve niet definitief uit te sluiten valt. Het valt wel op dat in de geciteerde namen de letter *R* van Marl nergens vermeld wordt. Dit kan misschien verklaard worden doordat deze *R* in de evolutie van de spraak meer en meer verwaarloosd en niet uitgesproken werd. Ook de wijziging van Bro(u)eck naar Brough en Borough pleit tegen de uitsluiting van een eventuele relatie, maar dan een relatie die alleen zou ontstaan zijn uit de intentie (fantasie) van de auteur van dit landboek. Twee geraadpleegde bronnen, aangebracht door de historicus Ysebaert, geven een definitieve steun aan onze zienswijze dat de oorsprong van de benaming aan de Maelbro(u)eckhoeve niet dient gezocht te worden in de naam van de Hertog van Marlborough.

Vooreerst valt op dat in beide bronnen regelmatig een wijziging gebeurt in de schrijfwijze van dezelfde eigendom gelegen op het grondgebied van Sint-Blasius-Boekel, namelijk het *allodium*⁽⁷⁾ Malbruc, Malbroc, Malbrugh, of de huidige Maelbro(u)ckhoeve. De verschillende schrijfwijzen voor één en hetzelfde toponiem zijn volstrekt normaal voor de middeleeuwse periode⁽⁸⁾. De eerste bron is een *cartularium*⁽⁹⁾ over de abdij van Ename van de hand van Piot, gedateerd 1881, die een beschrijving geeft in een reeks korte in het Latijn gestelde teksten. Deze teksten beschrijven de schenkingen aan de abdij van Ename door de bezitters van gronden in het *allodium* Malbruc. Een samenvatting van de voornaamste vermeldingen uit deze bron geeft volgende interessante informatie. Reeds tussen 1121 en 1131 is er sprake van een zekere Gerardus de Malbroc. Rond 1150 gaf deze Gerardus de Malbroc, zoon van Gottschalk de Malbroc, zijn volledig *allodium*, dat gelegen was in de nabijheid van Malbruc en Marcam (= Maercke = Maarke-Kerkem) aan de abdij. Verder vermelden de archiefstukken dat nog voor 1175 een uitwisseling gebeurde tussen de abdij en een zekere Gerardus de Hethe van een stuk grond gelegen te Hertbecam (het huidige Paulatem) en Elst, alsook te Malbruch, beschreven als *de cura*⁽¹⁰⁾ *nostra de Malbruch*. In hetzelfde jaar zou er een schenking gebeurd zijn door Balduinus Hamer de Lylar van een eigendom te Malbruc aan dezelfde abdij. In een pauselijke bulle geda-

(7) Een *allodium* is een term waarmee men tot in het laatste van de 18e eeuw een recht op onroerende goederen placht aan te duiden, dat in moderne terminologie het best als volkomen eigendomsrecht kan worden vertaald. Vandaar dat men in aansluiting hieraan spreekt van het *allodiale* stelsel in tegenstelling tot het *feodale* stelsel.

(8) Ysebaert.

(9) Een *cartularium* is een verzameling van rechtstitels met betrekking tot de wereldlijke rechten van een klooster of een kerk.

(10) *Curtem* (van het Latijnse *Curtis*), of *Curia* betekent in het Nederlands “Het Saalhof”. Dit was een hoofdhoeve die tot herendienst verplicht was. Herendienst (en) bestonden in de Middeleeuwen uit een aantal leveranties van goederen of producten of te presteren afgesproken werkdagen bij contract in het boek van beleningen vastgelegd. Wegens de onveilige situatie in de 5e eeuw na Christus door de val van het Romeinse Keizerrijk zochten de plattelandsbewoners steun en onderdak bij de leenheren die goed bewapend waren. In ruil voor deze bescherming dienden de plattelandsbewoners hun bezit op te geven en te schenken aan de leenheer en waren ze verplicht op deze hoeve te werken. Het “Saalhof” stonde onder het bestuur van een *Villicus* of Huisman die rechter en ordehandhaver was van deze boeregemeenschap.

Afb. 13: Het kasteel van Malbrouck in Malderen (na zijn restauratie in 1998).

teerd 18 Februari 1181 gaf Paus Lucius III de bevestiging van goederen en privileges aan de abdij met als vermelding “*curtem* (⁵) *de Malbruc*” of vertaald. In een tweede pauselijke bulle daterend van 18 maart 1246 verleent Paus Innocentius V bepaalde privileges aan de abdij met opnieuw dezelfde vermelding. Een referentie daterend van maart 1230 vermeldt dat Arnould van Gavere, Heer van Maeter, vaststelt dat Wilhelmus genoemd Duket aan de abdij een allodium toegekend heeft dat gelegen was in Sint-Maria-Horebeke en een ander in de parochie van Sint-Blasius-Boekel genoemd Malbroc. In de tweede bron (Millis L.) worden eveneens enkele schenkingen en afstand van goederen vermeld tussen de abdij en personen uit het geslacht de Malbruc (Malbroc). Uit deze geschriften blijkt duidelijk de grote historische waarde van de Maelbro(u)eckhoeve en haar omgeving voor het kleine Sint-Blasius-Boekel. Vandaar dat een blijvend aandenken aan de geschiedenis van deze hoeve zeker volledig gewettigd is, zo niet obligaats, ter bewaring voor het nageslacht. Zonder overdrijven kan wellicht getuigd worden dat dit één der oudste, zo niet de oudste hoeve is in Sint-Blasius-Boekel en vermoedelijk zelfs in Zwalm.

Marlborough in de latere geschiedenis

Wellicht hebben maar weinig figuren uit deze periode van de geschiedenis zoveel aandacht gekregen als Marlborough. In nagenoeg alle Westerse landen en Britse kolonies over de hele wereld werd zijn naam vereeuwigd in standbeelden, straatnamen en de literatuur. Onder verschillende schrijfwijzen (Marlborough, Marlborough, Malbrough, Maelbrouck, Maelbroeck) staat zijn naam vermeld in geschriften en

historische documenten. Tot zelfs in de folklore is zijn naam terug te vinden. Er zouden meer dan 3.500 citaten verschenen zijn over Marlborough in de folklore. Het meest typische voorbeeld is het lied dat naar hem zou getoondicht zijn met de Franse titel *Malbrough s'en-va-t-en guerre*. Het werd in meerdere talen bewerkt naast de oorspronkelijke Franse versie: in het Nederlands, in het Duits, het Engels en Noors met hier en daar soms lichte wijzigingen of tekstveranderingen. Vooral in de Franse tekst bestaan er verschillende versies met 9 tot 18 strofen, en in het Duits met 15 strofen. Hieronder laten we de Nederlandse tekst volgen:

Malbrough trekt uit ten strijde.
Malbrough trekt uit ten strijde,
Zij ziet haar page komen,
Mi-ronton, mi-ronton, mi- rontaine
Mi-ronton...
Malbrough trekt uit ten strijde
Zij ziet haar page komen,
En komt niet gauw weerom (ter)
In 't zwart is hij gekleed, (ter)
Hij komt terug met Pasen
Mijn page, o mijn page,
Mi-ronton Mi-ronton.....
Hij komt terug met Pasen,
Mijn page, o mijn page
Of Pinksteren misschien (ter).
Welk nieuws brengt jij mij mee (ter)
Als Pinksteren voorbij is,
Het nieuws dat ik kom brengen,
Mi-ronton..... Mi-ronton.....
Als Pinksteren voorbij is,
Het nieuws dat ik kom brengen
Malbrough is niet weerom (ter)
Dat geeft U veel verdriet (ter)
Zijn vrouw klimt op de toren,
Draag nu geen rose kleren,
Mi-ronton.... Mi-ronton....
Zijn vrouw klimt op de toren
Draag nu geen rose kleren,
Zo hoog als zij maar kan. (ter).
En geen satijn gewaad (ter)
Malbrough is nu begraven
Mi-ronton.....
Malbrough is nu begraven,
En hij komt nooit weerom (ter). (11)

(11) Deze tekst is afkomstig uit *Liedjes van vroeger* – Uitgeverij HEMMA – CHAIX, 20 Rue Bergère – PARIS – Dépot légal nr. 350 – aangeboden door de kaas Kraft – 3e trimester 1956.

Over de oorsprong van dit lied bestaan er tegenstrijdige beweringen. In de meeste bronnen wordt beweerd dat het wel degelijk zou ontstaan zijn rond de figuur van de veldheer Marlborough in 1709 ter gelegenheid van de slag van Malplaquet. Er werd ten onrechte beweerd dat hij daar in de slag zou gestorven zijn, maar hij werd slechts gewond. Hij stierf in 1822 thuis aan een apoplectische dood. Volgens de overleveringen zouden de Franse soldaten dit gedicht geschreven hebben op de vooravond van de slag bij Malplaquet om te spotten met hem in de mening dat hij gesneuveld was (of was het met de wens dat hij zou sneuvelen en ze er reeds op voorhand een gedicht over maakten?). Daarna geraakte het lied meer en meer in de vergetelheid tot in 1781, toen het aan het hof van Lodewijk XVI weer ingevoerd werd door de voedster van de kroonprins. Deze dame, Mme Poitrine, wiegde het koningskind onder het zingen van dit lied. Nogal vlug verspreidde het zich in de hogere kringen in Versailles vanwaar het verder uitdeinde over Frankrijk en de Westerse wereld. Het lied was zo populair dat Beaumarchais het liet zingen door de Cherubijn in de Bruiloft van Figaro, weliswaar met een wijziging van de woorden en een vervanging van het refrein door volgende tekst: *Que mon coeur, que mon coeur a de peine*. Het schijnt dat Napoleon zelf het lied aanhief telkens hij te paard steeg om naar een veldslag te vertrekken.

De melodie van het lied is vermoedelijk veel ouder. In de woorden vindt men een herinnering aan de oude Franse heldendichten uit de middeleeuwen en de gewoontes van de kasteelvrouwen die van op de kasteeltoren de terugkeer van hun edelen afwachtten. Het thema zelf vindt men tevens terug in een ander oud lied *Le Convoi du Duc de Guise* geïmproviseerd door zijn soldaten in 1563 (1585?) na de dood van hun meester⁽¹²⁾.

Ook het volgende verhaal doet de ronde in de geschiedschrijving. Volgens Brewer zou dit lied niet dateren uit de tijd van de slag van Malplaquet (1709) maar uit de tijd van de Kruistochten, 600 jaren vroeger. In overeenstemming met een traditie, ontdekt door Mme de Chateaubriand, zou de melodie afkomstig zijn van de Arabieren en de tekst is de legende van Mambron, een Kruisvaarder. Tijdens de Franse Revolutie werd zijn gebruik een modeverschijnsel dank zij Mme Poitrine, die het zong wanneer zij haar koninklijk pleegkind, de zoon van Lodewijk XVI wiegde. Marie-Antoinette bewerkte het voor klavecimbel..

Een zekere Arago vertelde dat wanneer dit lied eens gezongen werd in Cairo voor een Egyptisch publiek, een groot deel van het publiek het bleek te kennen door het mee te zingen Volgens Brewer is het dus zeker dat dit lied niets zou te zien hebben gehad met de Hertog van Marlborough vermits het handelde over feodale burchten en Oosterse

(12) Schelstraete.

oorlogen. Er wordt zelfs geschreven dat wanneer de muziekband van Kapitein Cook het in 1770 op een zekere dag speelde in een plaats op de oostkust van Australië, de inboorlingen het als vanzelfsprekend herkenden en meezongen. Door de auteur wordt verwezen naar de *Moniteur de l'Armée*.

Sarah L. Johnson beschrijft het volgende verhaal: Een zekere Kapitein G. Bush (1753-1797), van het *Continental Army* had steeds zijn vedel bij zich en hield in zijn handschrift een collectie van zijn favoriete melodieën, liederen en dansen bij. Eén van deze melodieën was het lied van Malbrouck, waarvan de auteur beweert dat het heden ten dage nog bekend is als *The Bear went over the Mountains* (vrij vertaald *De Beer kwam over de Bergen*) of *For He's a Lolly Good Fellow* (vrij vertaald *hij is een jolige goede kerel*). Deze melodie werd populair in Frankrijk ongeveer 250 jaar geleden (1740-1750) en de auteur vermeldt dat de Franse woorden en vertaling kunnen gevonden worden in het boek van Peter Kennedy "*Folksongs of Britain and Ireland*".⁽¹³⁾ Blijkbaar was het eerder een satirisch lied dat geschreven werd in 1722 wanneer Frankrijks tegenstander Marlborough stierf.

Beethoven gebruikte dezelfde melodie in zijn symfonie *De Overwinning van Wellington - 1813*. Hij gebruikte de melodie van *Rule Britannia* als symbool van het Britse leger en van *Malbrouck* als dit van het Franse leger. Oorspronkelijk was Beethoven dit opgedrongen door het werktuigkundig genie Malzel, de uitvinder van het metronoom,⁽¹⁴⁾ die wenste dat Beethoven de melodie zou componeren voor zijn mechanisch orkest genoemd *het Panharmonicum*. Daarop maakte Beethoven het muzikale arrangement voor conventionele orkestrale instrumenten. Malzel maakte zijn eerste panharmonicum rond 1792 en verkocht het voor 100.000 Franse franken aan aartshertog Karel van Oostenrijk, een man met humor waarvan gezegd werd dat hij het aangekocht had met een speciale bedoeling zijn vrienden te ergeren.

Dus historisch blijkt de melodie van *Malbrouck s'en va-t-en guerre* niet origineel te zijn in verband met de Hertog van Marlborough, want ze zou reeds dateren van 600 jaren vroeger. Ook de woorden zouden een aangepaste versie zijn van een vroegere tekst maar speciaal gewijzigd m.b.t. de historische veldslagen van deze legeraanvoerder. Maar de Hertog van Marlborough bleef niet alleen in de geschiedenis van de folklore verder leven door lied en zang, maar ook door bepaalde niet lovende volksgebruiken. Zo is er het gebruik in Opglabbeek van de verbranding van een pop die Marlborough moet verzinnebeelden. Dit als een wraak voor de ellende die de bevolking van het Land van Loon onderging tijdens de Spaanse Successieoorlog door de troepen van de hertog.

Afb. 12: Kasteel van Malderen (van voor de restauratie)

(13) Vertaald: volkszangen uit Brittannië en Ierland.

(14) Apparaat om de maat van muziek aan te geven.

Afb. 11: Maelbro(u)jeckhoeve

Tevens is er een kasteel dat naar Marlborough (Malbrouck) genoemd wordt in Manderen, een klein dorpje gelegen in het noorden van het departement La Moselle, op een paar kilometer van de Frans-Duitse grens. Reeds in het begin van de 7e eeuw bestond dit kasteel onder de namen Kasteel van Meinsberg of Mensburg. Het werd herbouwd tussen 1419 en 1431 door Arnold VI de Sierck (1366- 1455). Sierck is een naburig dorp van Malderen. Op 2 juni 1705 bracht Marlborough zijn generale staf onder in dit kasteel. Marlborough verbleef er gedurende 15 dagen. Vandaar de latere benaming van het kasteel als Kasteel van Malbrouck (in het Duits Malbruckschloss) niettegenstaande de huidige wegwijzer Château de Marlborough vermeldt. Het kwam echter niet tot een gevecht tussen beide legers maar in de nacht van 17 op 18 juni 1705 trok Marlborough onverwacht en stiekem zijn leger terug in de richting van Trier en de Rijn.

In 1792 werd het kasteel als nationaal erfgoed verkocht. Het bleef geen versterkte burcht meer maar werd wel een landbouwwuitbating. Stilaan geraakte het in een volledig verval. De laatste familie die het bewoonde was de familie Weiter, die nog steeds een hoeve bewoont vlakbij het kasteel. In 1930 werd het kasteel geklasseerd als historisch monument. In 1975 werd het aangeworven door de Algemene Raad van het Departement Moselle. In 1991 startten de restauratiewerken en op 5 september 1998 werd het ingehuldigd als museum.

In een vroeger nummer van “De Bond”⁽¹⁵⁾ lezen we in een bijdrage van de hand van onze Vlaamse schrijver en dichter Gaston Durnez dat er een wagen zou bestaan hebben waaraan de naam *malbroek* werd gegeven. Dit was een “stoere kar met zeer brede wielen (11 centimeter) waar je kanonnen kunt mee vervoeren”. De hertog van Marlborough zou deze wagen hebben laten construeren om zijn kanonnen gemakkelijker en sneller over de slagvelden te verplaatsen. ‘t Swaenekoeriertje, een heemkundig maandblad uit Heist-Op-Denberg signaleerde dat er nog twee zulke wagens te zien zouden zijn in het museum “De Botermolen” te Keerbergen..

Aldus valt het op dat de naam Marlborough blijkbaar aanleiding gegeven heeft aan de naamgeving voor verschillende feiten, voorwerpen en gebeurtenissen uit het verleden, al was het niet steeds met de correcte weergave van de naam van de hertog maar zeker in relatie met hem. Vandaar dat de vraag kan worden gesteld of geschiedkundig de correcte schrijfwijze van zijn naam wel steeds kan vereist worden om zijn verband met bepaalde feiten uit het verleden te aanvaarden of omgekeerd uit te sluiten.

In het concrete geval van de naam van de hoeve in St.-Blasius-Boekel hebben we onze mening en hypothese hieromtrent reeds neergeschre-

(15) Het weekblad van de grote-en-jonge-gezinnen.

ven: een relatie tussen de namen van de Hertog en de hoeve valt niet uit te sluiten maar dit betekent nog niet de gewezen fysieke aanwezigheid van de Hertog op de hoeve. Ondertussen hebben latere bronnen ons een bevestiging gegeven dat de naam Maelbr(u)eck hoeve in haar oorsprong niets te maken heeft met de hertog van Marlborough

Een andere, zij het een eerder zwakkere hypothese is: dat misschien kan gezocht worden in het feit dat deze hoeve behoorde tot de eigendommen van de abdij van Enname en dat de toenmalige abt, uit dank en herinnering aan de overwinning van Marlborough tegen de Fransen, wat eerder gunstig was voor het bestaan van zijn abdij, de naam Maelbro(u)eck heeft laten wijzigen in Maelborough. Verdere opzoekingen in de archieven van de abdij van Enname hebben ons daarin evenwel niet geholpen, voor een gedeelte te wijten aan de onmogelijkheid de oude geschreven teksten te lezen.

De naam van de straat die naar deze hoeve leidt, de Marlboroughlaan, dateert pas uit de periode van de fusie in de jaren 1970, namelijk in 1971, en is het gevolg van de vernieuwde naamgeving aan de straten van de nieuwe fusiegemeente Zwalm waarbij eerder de volkslegende als zou de Hertog van Marlborough met zijn leger daar gestationeerd hebben, gevolgd werd, wat bewijst dat het toenmalig bestuur dit feit historisch zeker niet correct gecontroleerd heeft. Voor de benaming Frans Kouter zijn we categoriek dat dit verband zeker niet bestaat en dus niets te zien heeft met de slag van Oudenaarde.

Aangezien het de bedoeling is bij de uitgave van deze studie over historische feiten en beroepsactiviteiten verbonden aan de dorpsgemeenschap van Sint-Blasius-Boekel in het vooruitzicht van de plaatsing van een gedenkteken zoals in de overige Zwalmgemeenten, hebben we getracht in de archieven dergelijke gegevens terug te vinden. Een belangrijk historisch gegeven was dus de geschiedenis en de beweringen rond de Hertog van Marlborough en de Maelbro(u)eckhoeve die we hierboven hebben weergegeven. Maar een typische lokaal gebonden beroepsactiviteit konden we niet terugvinden. Daarom werd naar een alternatief gezocht binnen het zeer markante agrarisch karakter van deze gemeente. Ze kan gerust bestempeld worden als de meest agrarische van de fusie Zwalm. Vroeger (1974) had de landbouwactiviteit betrekking op een veertigtal bedrijven met een bedrijfs grootte van ongeveer 60,5 ha. Vooral haar sterk golvend reliëf in het Dender-Schelde-interfluvium, van 35 meter in de Boekelbeek tot 98 meter te Heuvelgem is markant een vormt een prachtige aanloop naar de Vlaamse Ardennen. Vandaar, hoewel andere gemeenten zich wellicht ook deze titel willen toemeten, dat deze gemeente kan worden bestempeld als "De Zwalmse Poort naar de Vlaamse Ardennen". Naar analogie met het monument "De Zaaier" in Munkzwalm dat een hulde

brenge aan de landbouwer en de dominante landbouwgemeenschap in Zwalm, hebben we ook hier getracht dergelijk beroep in herinnering te brengen.

En welk beroep was er meer verbonden aan de “boerenstiel” en was er praktisch in elk dorp terug te vinden dan dit van de smid of nog specifieker, de “boerensmid”. Daarom is gekozen om met dit monument een hulde te brengen aan alle smeden in de vroegere deelgemeenten van Zwalm.

De boerensmid

De smid was vroeger een zeer veel voorkomend beroep in alle dorpen. Meestal werd hij vereenzelvigd met de persoon die ijzeren voorwerpen kon maken, vervormen en herstellen. Maar op de ‘boerenbuiten’ deed hij nog heel wat andere taken: in de eerste plaats het beslaan van paarden als hoefsmid, verder het bekappen van de hoeven bij paarden als van de klauwen bij koeien, het herstellen van de ouderwetse potkachel of de Leuvense stoof als kachelsmid, het leggen van de ijzeren hoepels rond de wielen van karren en wagens samen met de wagenmaker, het herstellen van versleten, kapot of gebroken klein ijzeren materiaal zoals ploegen, eggen, schoffels, rieken, zeisen, schoppen of spaden dus als grofsmid. Zelfs het ringen van varkens en het aderlaten bij paarden met hoefbevangenheid behoorden tot zijn arbeidsgebied. Vandaar ook de volkse benaming van *paardenmeester*, die feitelijk de vroegere naam was van de veearts. Kortom een brede waaier van activiteiten die terecht toelaat hem de naam van “de boerensmid” te geven.

Het smeden bestaat uit het verhitten van een stuk metaal dat wegens zijn vervormbaarheid in allerhande vormen kan worden gebracht. Het

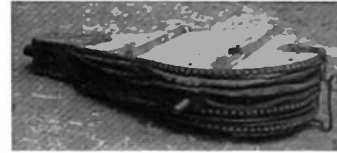

Afb. 14: Beeld over het interieur van een smidse
(Uit *Devliegher* nr. 445a biz 226)

is dus een zeer oud beroep dat zich volop ontwikkelde sinds de mens metaal is gaan gebruiken voor zijn gebruiksvoorwerpen. Al in de oudheid was de smeedkunst hoog ontwikkeld. Kelten en Germanen kenden ze voor het vervaardigen van gesmede wapens en kunstvoorwerpen. Het zouden de Kelten geweest zijn die voor het eerst het hoefbeslag bij paarden invoerden. Er waren zelfs speciale goden van de smeedkunst, bij de Romeinen de God Vulcanus, bij de Grieken Hephaistos. Vooral het gebruikte vuur en het vonkenspetterend ijzer in de meestal donkere weinig verlichte smidse creëerden een speciale sfeer van geheimzinnigheid die dan ook aanleiding gaf tot allerhande fantasieën in sprookjes en legenden. Het smeden dateert feitelijk uit de ijzertijd, de periode in de prehistorie die volgde op de bronstijd. In onze Westerse wereld was dit ongeveer 800 voor Christus.⁽¹⁶⁾

In de smederij, de werkplaats van de smid, is het voornaamste werktuig het smidsvuur waarin het voorwerp dat moet gesmeed worden heet gemaakt wordt. Om de optimale temperatuur van 800 à 1000°C voor het smelten te bereiken, moest de smid gebruikmaken van de blaasbalg. Dit bekende driehoekige instrument uit hout en een flexibele lederen zak, dat alternerend bij de opwaartse en neerwaartse beweging lucht aanzuigt, samenperst en uitblaast, zorgde ervoor dat het vuur voldoende aangewakkerd en onderhouden werd. Een onmisbaar gereedschap was het aambeeld. Deze zware stalen blok op een houten voetstuk heeft een ronde punt of hoorn om allerlei rondingen en buigingen te kunnen maken, onder meer voor het afronden van het hoefijzer. De zijkanten zijn rechthoekig om de voorwerpen een scherpe of rechte hoek te geven. Ook bevat het enkele gaten in de zijkanten waarin allerlei losse hulpstukken, *tassen* genoemd kunnen worden vastgezet met de bedoeling speciale vormen te maken. Het laatste gereedschap is de hamer om het gloeiende ijzer door een reeks harde slagen zijn gewenste vorm te geven. Meestal stond aan de voorzijde van het vuur een lange metalen waterbak waarin het bewerkte gloeiende smeedwerk snel afgekoeld werd. Aan dit water, ook *smidswater* genoemd werd in de oudere volksgeneeskunde zelfs een geneeskrachtige werking toegeschreven o.a. bij huidinfecties zoals katrienewielen en ijzer- of bloedarmoede.

De dominante activiteit van de boerensmid was het beslaan en verzorgen van de hoeven van de paarden in het tijdperk dat voorafging aan de motorisatie van het landbouwbedrijf, vooral sedert de opkomst van de verharde wegen. Voor het beslaan van paarden, soms ook voor de klauwen van runderen, beschikte de hoefsmid over een *travalje* of *hoefstal*. Deze bestaat uit vier houten stijlen, rechthoekig opgesteld in de langste richting, twee aan twee verbonden door een schuin oplopende balk. Vooraan op het laagste gedeelte van de balk wordt de te beslane voorpoot gefixeerd. Aan de achterste twee hoekstijlen zijn twee ogen bevestigd waarin een horizontale staaf werd geschoven.

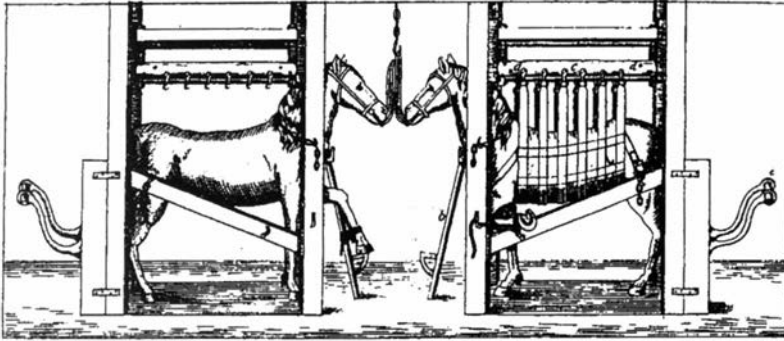
Afb. 15: Beeld van een aambeeld
Beeld van een blaasbalg
(Uit Devliegheer
Nrs 446 en 447 blz. 226)

(16) Wikipedia.

Hieraan wordt de achterpoot opgehaald en vastgesnoerd. Aan de zij-kanten bevinden zich twee horizontale rollen die dienst doen als katrollen om één of twee singels die onder de buik van het paard doorgeschoven worden. Bij middel van een klauwijzer dat in de rollen gestoken wordt, worden deze katrollen opgerold zodat de riemen aangespannen worden en het dier zich niet meer kan recht houden op de bodem en dus geïmmobiliseerd is.

Het beslaan kende verschillende fasen. In vroegere tijden werd door de smid zelf het hoefijzer gepluoid en op de maat van de poot vervormd en aangepast. Dus een echt maat- en paswerk. Later werden ze door speciale leveranciers opgemaakt geleverd in verschillende vormen, dikten en grootten. De ijzers dienden evenwel nog individueel aangepast te worden aan de hoef van het paard. Daartoe werd het ijzer met de hoeftang in het vuur verhit tot het roodgloeiend was en tegen de hoef van het paard gehouden waarbij de typische verbrande hoornlucht zich door de smidse verspreidde. Vooraf werden de hoeven bekapt en schoongemaakt met hamer en hoefmes en desnoods wat bijgevijld. Na enkele kloppen op het gloeiende ijzer ten einde de juiste positie in te nemen op de hoef, desnoods na een tweede of derde gloeiing werd het ijzer afgekoeld in de waterbak en nog halfwarm vastgenageld met speciale ijzeren hoefspijkers. Ze werden zodanig in de hoef geslagen dat de punten nog nagenoeg 1 à 2 cm uit de hoef naar buiten kwamen. Dit was een garantie dat de nagels werkelijk in de gevoelloze hoornlaag geklopt waren en niet in de weke delen van de hoef wat pijnlijk zou geweest zijn. Eens de nagels ingeklopt werden de punten afgeknipt en het resterende gedeelte van de spijkers werd in de hoef ingeklopt. Af en toe was het moeilijk het paard in bedwang te houden. Een manier om het dier tot rust te dwingen was het gebruik van een *nijper*. Dit was een houten stok met aan het uiteinde een dwarse opening er doorheen waarin een touw als lus werd aangebracht. Deze lus werd over de bovenlip geschoven en met enkele draaiende bewegingen werd de lus dichtgesnoerd zodat de bovenlip vastgeklemd werd wat pijnlijk was wanneer de stok bewogen werd.

De boerensmid speelde dus, al of niet gewettigd, soms de rol van de veearts. Dit was o.a. het geval bij het ringen van varkens ten einde hen het wroeten en omwoelen van de grond te beletten, bij het ringen van stieren om hen beter in bedwang te kunnen houden. Dit ringen gebeurde door het plaatsen van een ijzeren ring met behulp van de neusringtang in het tussenschot van de neusgaten. Zo ook werd hij soms op de boerderij geroepen bij paarden met hoefbevangenheid, in de volkstermen *bewaaidheid* of *geraaktheid* genoemd. Dit is een aandoening die gepaard gaat met een acuut optredende kreupelheid wegens de opstapeling van bloed in de bloedvaten van de hoef wat zeer pijnlijk is. Deze bloedaandring berust op een plotse verhoging van de bloeddruk en een versterkte circulatie in de hoeven van aller-

Afb. 16: Beeld van een travalie
(Uit Devliegher figuur nr. 460 p. 231)

460. Travalie. Th. Radcliff, A report..., 1819, pl. IV en V. In de tekeningen wordt o.m. weergegeven hoe voor- en achterpoten van het paard vastgemaakt worden.

gische aard. Daarom werden bij middel van een vliem, een driehoekig scherp mesje aan een hecht bevestigd, dat in de halsader geklopt werd, vandaar de benaming *bloedslaan*, enkele liters bloed afgetapt in een emmer. Daarna werd de hoof intens met ijskoud water besproeid of in een emmer met koud water geplaatst

Uit deze beschrijving blijkt dat de vroegere smid voor de boeren een duivel-doet-al was, een ware dorpsfiguur die zelfs meer was dan alleen maar de hoefsmid. De smidse was daarenboven, vooral tijdens de koude winter- en ijsmaanden, wanneer het landwerk beëindigd was, de toevlucht van de boeren om samen rond het warme gloeiende smidsevuur in het schemer van de duistere beroete werkplaats, hun pijp rokend, een babbeltje te slaan over weer en wind, de vruchten, de problemen en de dorpsgenoten.

De huidige evolutie en grootschaligheid in de landbouw heeft evenwel dit beeld van de creatieve, inventieve en veelzijdige boerensmid verdreven. Alleen de hoefsmid is mede door de ruitersport bij de nieuwe jongere generatie boeren, een levend beroep gebleven.

Het is dus de bedoeling met dit gedenkteken van “de boerensmid” de glorie van dit beroep in herinnering te brengen en levendig te houden opdat de jonge generaties, die dit niet gekend hebben, met dank en erkentelijkheid zouden terugblikken op het aandeel dat dit beroep geleverd heeft in de evolutie van de landbouw naar wat ze thans geworden is.

Ons is evenwel nog het liedje van de smid uit onze jeugd bijgebleven met zijn eerste strofe die als volgt luidt:

*Een smidje in zijn smisse
die zong de hele dag
zijn stemme klonk zo helder
bij ied'ren hamerslag*

*Hij zong zo blij van tokke tokke tok
 hij zong zo vrij van kloppe kloppe klop
 het klonk zo lustig dan
 het liedje van de zwarte man.*

Literatuuropgave

- ALISON (A.): *The life of John Duke of Marlborough*, 1855, Uitg. William Blackmoore, London
- ATKINSON (C.T.): *Marlborough and the Rise of the British Army*, 1921, Uitg. Putmans Sons London.
- BARNETT (C.): *The first Churchill, Soldier and Statesman*, 1974, Uitg. Putmans Sons, New-York.
- BELFIELD (E.): *Oudenaarde 1708*, 1972, Uitg. Ch Knight & Co, London
- BORSTKOP (M.): *Marlborough's Army 1702-1711*, 1980, Uitg. Ospray Publishing, London
- BREWER (E.C.): *The Dictionary of Phrase and Table*, 1894, *New and enlarged Edition*.
- BURTON (J.F.): *The Captain-General – The Career of John Churchill, Duke of Marlborough from 1702-1711*, 1968, Uitg. Constable, London.
- CHURCHILL (W.S.): *Marlborough, his Life and Times* Book II, Chapter 4-10 July 1708, 1933-1938, Uitg. G.G. Harrop & Co, London
- DE RANTERE (B.): *Geschiedenis van Oudenaarde van 1701-1787*, 1983, Uitg. Sanderus, Oudenaarde.
- DE SMET (M.), *De Slag bij Oudenaarde*, 1983, Uitg. Sanderus Oudenaarde
- DEVLIEGHER (L.): *Landelijk en Ambachtelijk Leven*. Het Provinciaal Museum van het Bulskampveld te Beernem, Brugge, 995
- DHANENS (E.), *Inventaris van het Kunstpatrimonium – St.-Blasius-Boekel – Kanton St.-Maria-Horebeke – 1972 – Uitg. Provinciaal Bestuur Oost-Vlaanderen – Gent*.
- DIERICKX (N.): *Zwalm, het Twaalfdorpenparadijs*, 2002, Uitg. Dienst Toerisme Zwalm.
- DURNEZ (G.): *De Maelbroek wagen*, DE BOND, Juli 2004.
- GYSELING (M.): *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland Deel 2 – M-Z*, Belg. Interuniv. Centrum voor Neerlandistiek, 1960.
- JOHNSON SARAH (L.): *In Tune with the Times – Musical Rambles through History*, 1996.
- MILIS (L.) *Onuitgegeven oorkonden van de St.-Salvatorsabdij te Ename voor 1200* Publicaties van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis – Brussel – 1965
- PIOT, (Ch.), *Cartulaire de l'abbaye d'Eenaeme – Imprimerie Aimé De Zuytere- Van Kersschaever Bruges – 1881*.
- SCHELSTRAETE (J.): schriftelijke mededeling
- THOMSON (G.M.): *The first Churchill – The Life of John the Duke of Marlborough*, 1979, Uitg. Secker and Warburg, London.
- TRAVELIAN (G.M.): *England under Queen Ann – Rameillies under the Union with Scotland*, 1930

VIAENE (L.) – AWOUTERS en WARLOP (E.): *Gemeentewapens in België, Vlaanderen en Brussel-Vlaanderen M-Z* – Dexia Druk 2002 – Brussel.

LANDBOEK van St. Blasius-Boekel der Jaeren 1601-1684 – 2 delen – RAR – nr. 206

LANDBOEK van Sinte Blaesius Boucle – “Nieuwen Ommelooper der prochie St. Blasius-Boucle – deelmaeckende van den lande van Schoorisse, geformeert door den landtmeter Jacobus Josephus LECLERC – geadmitteert in den Raede van Vlaandren – Ten jaere 1785. – RAR – oud gemeentearchief nr. 4

OPGLABBEEK, 1568-1795 – Plunderende Legers” Oud-Limburg.be.

OPGLABBEEK, Historiek- www.opglabbeek.be.

HISTOIRE du CHATEAU de MALBROUCK – www.ac./nancy/metz fr

CHATEAU de MALBROUCK Situation Géographique – www.thionville.com/manderen/situationgeo.htm..

CHATEAU de MALBROUCK: L’expression château de Malbrouck – www.thionville.com/manderen/expression.htm

CHATEAU de MALBROUCK: La Bataille pour le Château www.thionville.com/manderen/bataille.htm..

CHATEAU de MALBROUCK: Chronologie www.thionville.com/manderen/chronologie.htm.

CHATEAU de MALBROUCK: Date de construction – www.thionville.com/manderen/dateconstructie.htm.

WINKLER PRINS: ENCYCLOPEDIE voor VLAANDEREN, 1974, Elsevier Sequoia-band 5.

YSEBAERT (W.) – schriftelijke mededeling.

LIEDJE van den SMID – <http://dbnl.org/> tekst/tich 001 vers 01-01

STANDBEELD voor de DORPSSMID HENDRIK HENDRIKS, [http://www.maaswaalweb.nl/Bestanden/smid Hendriks](http://www.maaswaalweb.nl/Bestanden/smid%20Hendriks)

SMID, SMEDEN, AAMBEELD, BLAASBALG – <http://wikipedia.org/wiki>

SMID – [http://home.tiscali.nl/cb 007732: Smid.htm](http://home.tiscali.nl/cb007732/Smid.htm).

RECHTZETTING

In het artikel “Sint-Blasius-Boekel: de Zwalmse poort naar de Vlaamse Ardennen” van Em.Prof. Dr. M. Debackere (p. 374 e.v.), zijn een aantal fouten geslopen.

p. 385 - Foto van de Maelbrou(e)ckhoeve
Hier moet de tekst vermelden : *Afb. 11 : Maelbro(u)eckhoeve.*

p. 386 - Tekst van het lied “Malbrough trekt uit ten strijde”.
Hierna de juiste volgorde van de negen strofen.

Malbrough trekt uit ten strijde.

*Malbrough trekt uit ten strijde,
Mi-ronton, mi-ronton, mi- rontaine
Malbrough trekt uit ten strijde
En komt niet gauw weerom (ter)*

*Hij komt terug met Pasen
Mi-ronton
Hij komt terug met Pasen,
Of Pinksteren misschien (ter).*

*Als Pinksteren voorbij is,
Mi-ronton....
Als Pinksteren voorbij is,
Malbrough is niet weerom (ter)*

*Zijn vrouw klimt op de toren,
Mi-ronton....
Zijn vrouw klimt op de toren
Zo hoog als zij maar kan. (ter).*

*Zij ziet haar page komen,
Mi-ronton...
Zij ziet haar page komen,
In 't zwart is hij gekleed, (ter)*

*Mijn page, o mijn page,
Mi-ronton....
Mijn page, o mijn page
Welk nieuws brengt jij mij mee (ter)*

*Het nieuws dat ik kom brengen
Mi-ronton....
Het nieuws dat ik kom brengen
Dat geeft U veel verdriet (ter)*

*Draag nu geen rose kleren,
Mi-ronton....
Draag nu geen rose kleren,
En geen satijn gewaad (ter)*

*Malbrough is nu begraven
Mi-ronton.....
Malbrough is nu begraven,
En hij komt nooit weerom (ter). (6)*

p. 389 - Foto Kasteel van Malderen

Hier moet de tekst vermelden : *Afb. 13 Het kasteel van Malbrouck in Malderen (na zijn restauratie in 1998).*

Nog een tweetal kleinere correcties :

p. 385, 3de regel de woorden *of vertaald* weglaten.

p. 390, laatste alinea, 14de regel *6,05 ha* i. p. v. *60,5 ha*.